

Fóti Péter: Thomas Gordonról, annyi év után...

április 14, 2017

Bevezető

Valamikor, még kimondani is rettenetes, több mint 20 évvel ezelőtt, akkori munkahelyi főnököm Mihály Ottó kiküldetésben volt, és én a szobájában kutattam, nem mint kutató, hanem mint besurranó, kíváncsi tolvaj, amikor kezembe akadt egy dosszié egy fordítással. A borítóra az volt írva: „Tanári hatékonyság fejlesztése”. Elkezdtem olvasni, talán még ott, vagy hazavíve otthon, és nem tudtam letenni. Ez abban a fázisában történt életemnek, amikor azt hittem, hogy már semmi újat nem fogok olvasni. A hiba nem bennem volt, hanem azokban a könyvekben, amik a kezem ügyébe kerültek.

Az olvasottakon azután annyira belelkesedtem, hogy elkezdtem a dolgokról másoknak is beszélni, és Somorjai Ildikó akkori kolléganőm útján jelentkeztem, az akkor szerveződő első magyar Gordon instruktorképző tanfolyamra, amelyet Ralph Jones tartott. Ez egy furcsa tréning volt, mert normálisan először mindenkinek egy saját élményű kurzust kell végeznie, és csak azután kaphatja meg az instruktori kiképzést. Ebből az következne, hogy Ralphnak először egy normális tréninget kellene tartania, majd ugyanezt megismételnie még egyszer. Ennek persze anyagi vonzatai lettek volna, így egyszerűbb volt 25 embert rögtön kiképezni, hogy terjesszék Thomas Gordon igéjét.

Amikor Pécelen az instruktorképző elején találkoztunk, csodálkozva néztem körbe, és láttam, hogy 24 nővel ülök „szemben”, egymagam férfi (Ralph Jones-t kivéve).

Gordon írásai még évekig fogva tartottak. Elolvastam majdnem mindegyiket, és az a szerencse is ért, hogy hamarosan saját csoportot is vezethettem, Kováts Eszterrel, akivel az első instruktorképzőn ismerkedtem meg, és akivel a barátság mind a mai napig tart. Tartottunk együtt vagy 10 tréninget, szerte az országban, Salgótarjától kezdve, Sopronig, és a baranyai ...-ig.

Akkori nézeteimet Gordonról egy kis cikkben össze is foglaltam. Időközben magam is részt vettem mindenféle egyéb Gordon instruktor-képzőkön, ifjúságin, szülőin, stb.

Gordon határai

Valamikor néhány hónappal ezelőtt a fent idézett 1992-es cikket feltettem a honlapomra és az internetes keresésekből látom, hogy Gordonnak nagy népszerűsége van Magyarországon. Könyvei megjelentek magyarul, mindenhol van kínálat tréningből is. Ennek örülök. Sajnálom azonban, hogy Gordonnal együtt bizonyos Gordonos korlátok is belopóztak Magyarországra. Mit értek ez alatt: azt, hogy Gordon képes embereket bezárni a saját gondolatvilágába, és nem biztos, hogy visszavezet az ajtóhoz, amelyen az ember belépett ebbe a világba, hogy ott kilépve és meggazdagodva újabb élmények érjék.

Talán a legfontosabb ilyen gondolkodási korlát lehet az a Gordon féle alapmodellben az az ábra, amely azt mondja, hogy ha nincs a gyereknek problémája, és nekem sincs problémám, akkor a gyereket lehet tanítani. (Ez a tanári eredményesség tanulása (TET) c. könyvben van így valahogy leírva). Gordon tehát nem vette a fáradságot, hogy jobban benézzen az iskolába. Neki a kiindulópont az otthon volt, és az ottani élményeit, terápiás tapasztalatait vitte át azután mechanikusan az iskolára, aminek világával azután nem foglalkozott részletesen.

Nem vette észre, hogy ezzel elmossa a család és az iskola közötti legfontosabb különbséget. Míg a családban alkalmazva a

modellt, a gyerek problémája és az én problémám területet kizárva a valódi szabadság területei felé mozdulunk, ahol a gyerek tehát szabadon fedezheti fel a világot, addig az iskolában természetesnek tűnik, hogy ha egy gyereknek nincs látható problémája, és nekem is elfogadható az, amit csinál, akkor taníthatom, azaz kiállhatok a gyerekek elé órát tartani, megfelelően a tanmenetnek.

Gordon nem kérdőjelezte meg azt, hogy mit is jelent a tanmenet, a tanterv, mit is jelent a szokásos tantermi interakció gyerek és tanár között.

A harmadik módszer

Jó-jó mondhatja valaki, az eddigiekből kihagytam a 3. módszert, ami Gordon módszerének lényege: rendszeresen, Gordon talán néhány havonta javasolja, üljön össze az osztály és beszélje meg az osztálybeli viselkedések szabályait. Beszéljenek addig, míg konszenzusra nem jutnak. Fontos, mondja Gordon, és ebben igaza van, hogy a megoldások megtalálásához egy hat lépcsős folyamat során lehet eljutni, aminek kezdetén az áll, hogy ne hozakodjunk elő rögtön megoldásokkal, hanem próbáljuk először feltárni az emberek igényeit. Ez kétségkívül jó tanács, és valóban oda vezethet, hogy a meghozott szabályok segíthetnek abban, hogy a gyerekek jól érezzék magukat az osztályban. Felmerül azonban a kérdés, hogy az osztálybeli szabályok elfogadásában milyen szerepe van a tanárnak? Itt két eset lehetséges, az egyik, hogy a tanár csupán arra törekszik, hogy az összes gyerek egyetértésre jusson, vagy magát is a közösséghez tartozónak tekintve, addig viszi a vitát, míg az ő igényei is maradéktalanul kielégülnek.

Amiről Gordon nem ír, az az, hogy vajon lehetséges-e más megoldás, mint a teljes egyetértés. Vajon valóban a többségi elv alkalmazása rosszabb eredményre vezetne? A másik nagy kérdés, amiről Gordon nem beszél: Mi legyen azokkal, akik megszegik a közösen hozott szabályokat.

Ezek a hibák szerintem megbosszulják magukat a valóságos életben. Szerintem nagyon fontos azon gondolkodni, hogy mi legyen a szabályszegőkkel, és arról is, hogy nem jobb-e a többségi elvet alkalmazni, bizonyos kérdésekben. A harmadik probléma, amelyre Gordon szintén nem tér ki az az, hogy mire is vonatkozhatnak a közösen hozott szabályok, és mire nem.

Induljunk ki az utolsónak nevezett problémából: A mai világ nagyméretű iskoláiban létezik egy házirend. Hogyan jön létre ez? Miért van rá szükség? Hogyan lehet megváltoztatni a házirendet? Milyen rend van a házirenden kívül? Milyen szabályok érvényesek az iskolára egyáltalán? Hogyan jönnek létre ezek a szabályok? Hogyan változtathatók meg ezek? Egyáltalán milyen szabályokra van szükség, vannak- köztük feleslegesek, vannak-e olyanok, amelyek hiányoznak. Mindezekre a kérdésekre választ kell találni, ezeket el kell mondani a gyerekeknek, hogy világosan lássák, milyen nagyobb egészbe illeszkedik be mindaz, amihez az ő hozzájárulásokat kérjük.

Az egyszerűség kedvéért osszuk a létező szabályokat három csoportba:

1. Az osztálykeretben uralkodó szabályok
2. Az iskolakeretben uralkodó szabályok
3. Az iskolán kívüli világban uralkodó szabályok

Nézzük először a 3. csoportot: Ezeket a szabályokat ELVILEG azok az emberek hozzák, akiket a felnőtt választójoggal rendelkező lakosság választ, különböző választásokon. Az egyszerűség szerint beszéljünk két fontos szintről:

1. Országos – parlamenti szint
2. Helyi – Városi községi önkormányzat

Természetesen a parlament sem hozhat mindenre szabályokat, hiszen Magyarország számos nemzetközi szervezetnek a tagja, mint az ENSZ-nek, vagy az Európai Közösségnek. Mindezek a szabályok azonban természetesen változtathatók, eltörölhető, vagy újabbak hozhatók helyettük, de ebbe most ne menjünk külön

bele. Mindezekon a dolgokon túl azonban egy ország parlamentje számos törvényt hozhat, számos szabályt alkothat. Mindez azonban nem elég: Mindezeket a szabályokat számos más országos szervezet kiegészíti. Elvileg ezek a kiegészítések nem mondhatnak ellent a parlamenti törvényeknek, de ezt ellenőrizni igen nehéz. A társadalomban mindezekről állandó vita folyik és a viták eredményeképp ezek a szabályok változnak. A leglényegesebb törvényeket azután a parlament többségi szavazással hagyja jóvá. Minden ember egyéni felelőssége, hogy amennyire tudja kövesse ezeket a szabályokat, és ha vét ellenük, akkor számolnia kell azzal, hogy a szabályszegés miatt az igazságszolgáltatás elé kerülhet.

Az egyik döntő kérdése a rendszernek az, hogy vajon a megválasztott parlament elvileg mindenható-e, vagy vannak-e annak korlátai, hogy mi mindent szabályozhat, mi mindenre hozhat törvényt? Van, aki ezt a kérdést úgy válaszolja meg, hogy igenli az egyszer megválasztott képviselők mindenhatóságát, hiszen néhány év múlva leválthatók. Egy másik megfontolás azt mondja, hogy a megválasztott parlament ne legyen mindenható. Korábban egyes királyságokban ez volt a helyzet, hogy a király elvileg minden kérdésben dönthetett.

A kérdésre adott pontos válaszhoz azt a kérdést kell felvetni, hogy vajon mire is történik a választás, illetve mire történnek a választások, hiszen megválasztásra kerülnek például a helyi önkormányzatba is képviselők. Ennek a kérdésnek a megválaszolása nyomán juthatunk előre. Vajon miért választunk önkormányzati képviselőket, ha a parlamenti képviselők mindenről dönthetnek. Egy lehetséges válasz az, hogy az önkormányzati képviselők a parlamenti döntések végrehajtói csupán, de mindez nem felel meg a valóságnak: Egy önkormányzatban, faluban, városban vannak ügyek, amelyek pusztán arra a falura, városra vonatkoznak, és ezek eldöntése az önkormányzat feladata. Az önkormányzat nyilván nem hozhat olyan döntést, mint például egy út építése a másik városban,

vagy hasonlóak. De a maga területén önállóan gazdálkodhat, adókat szedhet, azoknak az általános törvényeknek nem ellentmondva, amelyet a parlament hozott.

Ezt az elvet, hogy az önkormányzatnak önállósága van, azokban az ügyekben, amelyek csak magát az önkormányzat területét érintik, úgy kell felfogni, hogy ez egyben a parlament hatáskörének a szűkítését jelenti. Ez persze vitakérdés, de nekem ez a véleményem, és remélem, hogy sokan egyetértenek velem.

A választás aktusa, legyen az parlamenti, önkormányzati vagy más választás nem jelent lemondást az emberi önállóság teljességéről, csupán annak egy részéről. Az emberi önállóság egy része az egyénnél marad, egy része közvetlen emberi közösségéhez való alkalmazkodásban ölt testet, és csupán ami ezeken túl van kerül az önkormányzatok és a parlament kezébe. A választás aktusával senki nem lesz a parlament, vagy az önkormányzat rabszolgája a következő választásig.

Mindezen láncolatnak az egyén és közvetlen közösségei, a család, az iskola, a munkahely a legalsó láncszemei. Sajnos szokás ezeket a láncszemeket elhanyagolni, és nem törődni azzal, hogy ezek az emberi önállóság fontos terepei. Ahogyan az önkormányzatokba és a parlamentbe küldötteket választunk, akik összejönnek tanácskozni, és ott döntéseket hoznak, kellene a családban, a munkahelyen és az iskolában összegyűlni MINDENKINEK (nem a képviselőknek) és dönteniük, alapos tanácskozás után a közösség dolgairól. A demokrácia a közvetlen személyes közösségekkel együtt igazi. Természetesen itt is igaz: a közvetlen kis csoport nem hozhat döntéseket a többi csoportra, nem sértheti azok önállóságát. Fordítva is igaz azonban, vagyis a nagyobb csoport sem hozhat olyan kérdésben döntést, amely a kisebb csoport kizárólagos belügye. Persze, hogy milyen ügyek teszik ki a belügyeket, arról folyamatos vita folyt és folyik.

Az iskola nem az állam része, azt nem a bürokrácia irányítja,

hanem a szabadon szerveződő emberek intézménye. Ez a szabadság az iskola önállóságában ölt testet.

Sajnos sokan ezt nem így képzelik, és az iskolát, mint állami szolgáltatást kívájnák eladni.

Igazságszolgáltatás

Mindezekből az is következik, hogy ahogyan a parlamentet ki kell egészíteni a családi, osztály, iskolagyűlésekkel, ugyanúgy az igazságszolgáltatás szerveit is ki kell egészíteni az igazságszolgáltatással a családban, az osztályban, az iskolában, és a munkahelyen is.

A demokrácia új koncepciója

Amit eddig igyekeztem vázolni, azt így foglalnám össze: Számos helyen olvasom, mondják, az emberek csalódtak a demokráciában. Ez bizonyosan igaz, de vajon nem tehet-e a dologról maga a demokrácia, ahogyan az nálunk megvalósult 1989-ben? Szerintem igen. Az új demokrácia a Nyugat-Európai/USA mintát akarta másolni, amely számos előnye mellett szerintem egy beteg rendszer. A megoldás azonban nem a demokrácia elvetése, hanem azon való gondolkodás, hogy mi lenne egy jobb fajta demokrácia. Nem toldozgatás, foldozgatás, hanem valami új.

Új és régi is. Nem az athéni demokráciához kellene visszanyúlni, sem az angol parlamentarizmushoz, hanem annak egy jó és a történelemben csak rövid ideig működő rendszerhez: ez pedig szerintem az USA megalakulása utáni időszak, amikor csirájában egy jobb demokrácia is működött egy ideig. Egy név is jellemzi ezt az időszakot: Thomas Jefferson, aki az amerikai függetlenségi nyilatkozat legfontosabb szövegezője és harmadik elnöke volt.

Miért gondolom, hogy ez a gondolati modell más, és jobb, mint amilyen parlamentarizmus azután jellemzi az USA-t és Nyugat-Európát is. Ez a demokrácia, amelynek hajtóerői azok a

polgárok voltak, akik részben azért vándoroltak Amerikába, mert elégedetlenek voltak még az angol parlamentarizmussal is, azt gondolták, hogy a hatalmat decentralizálni és ellenőrizni kell (A kettő, ha meggondoljuk ugyanaz).

A decentralizálás azt jelenti, hogy szemben a mai parlamentarizmus centralizmusával sokkal több döntés marad lent. Nem csupán öncélként marad ott, hanem azért, mert ott lehet jól eldönteni, és mert a kérdés helyi ügy, a felsőbb ne üsse bele az orrát. Jefferson úgy képzelte, hogy a felsőbb társadalmi szervezeteknek alulról lesz delegálva az ügykör, szemben azzal, ahogyan ez ma van, amikor a helyi szinten csak az dől el, amivel a központ nem akar foglalkozni.

Jefferson ellenfelei attól féltek, hogy egy ilyen rendszer túlzottan egyenlősítő lenne. Én éppen ezért támogatnám. Ugyanez a rendszer jobban is ellenőrizné a hatalmat, mert benne az állampolgárok aktívak lennének.

Ez a rendszer kombinálná a közvetlen demokráciát a közvetettel. A legalsó szinteken, az iskolában, a munkahelyeken közvetlen demokrácia lenne (1 ember 1 szavazat, mindenki javasolhat napirendet, mindenki informált, mindenki részt vehet), és minden helyi ügy ott dőlne el. Ugyanakkor lenne képviseleti demokrácia is, a nem helyi ügyek eldöntésére. A rendszer lelke az lenne, hogy a helyi ügyek fontossága bevonná a népet az önkormányzásba. Ameddig a helyi ügyek nem helyben dőlnek el, addig minden felhívás a részvételre humbug

A legnehezebb dolog egy ilyen demokrácia megalkotásában a helyi és a közös ügyek meghatározásában megegyezni. Nehéz, de nem lehetetlen.

Egy másik világ teoretikusai

Mindezen okokból pártolom az alternatív pedagógia/társadalom azon képviselőinek munkáját, akik ebben az irányban voltak

iránymutatók: Homer Lane az első demokratikus gyerekköztársaság alapítója és teoretikusa, Alexander Sutherland Neill, a summerhilli iskola alapítója, Lane tanítványa, John Holt az 1960-as amerikai oktatási lázadás nagy alakja, Neill barátja, George Dennison a First Street School tanára, Holt barátja, Herbert Kohl, James Herndon, Dane Goodson a Summerhilli iskola tanulója, majd tanára, Zoe Jane Playdon aki a londoni Fairfieldi klinikát szervezte át Summerhill elvei alapján, Anne Baring, aki a legalaposabban mutatja ki a rombolást, amit az „eredendő-bűn” tana végzett kultúránkkal, vagy Riane Eisler, aki megmutatja, hogy milyen mélyen átjárja még ma is a kultúrát a nők (és gyerekek) másodrendűségének tana. Amikor írok elsősorban rájuk, és nem Thomas Gordonra támaszkodom, mert mélyebbre hatoltak, és az általuk nyújtott megoldások talán tovább is vihetnek. Mindazonáltal az értő figyelem, az én közlés, az asszerivítés, mint harmadik módszer az agresszivitás és az alávetés között, gondolkodásom fontos talpköve maradt.

(2009)